

Микола Галів

ДІЯЛЬНІСТЬ ДРОГОБИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ПРОВОДУ ОУН(Б) У ЛИПНІ 1941 РОКУ

У статті висвітлено діяльність Дрогобицького обласного проводу ОУН(б) в липні 1941 р., зокрема відновлення мережі організації, формування українських органів управління та взаємини з німецькою владою, пропагандистська робота і спроби розв'язання найважливіших економічних проблем.

Ключові слова: Дрогобицький обласний провід ОУН(б), організація української влади, пропаганда, окупаційна влада

В статье освещено деятельность Дрогобычского областного провода ОУН(б) в июле 1941 г., в частности возобновление сети организации, формирование украинских органов управления и взаимоотношения с немецкими властями, пропагандистская работа и попытки решения наиболее важных экономических проблем.

Ключевые слова: Дрогобычский областной провод ОУН(б), организация украинской власти, пропаганда, оккупационная власть.

In the article irradiating of the Drohobych's region department of OUN(b) activity in the July 1941, mainly the restocking of organizational system, formation of Ukrainian executive power and relationship with German local authorities, propagandistic work and attempts of economics problems solution.

Key words: the Drohobych's region department of OUN(b), organization the Ukrainian power; propaganda, occupation authorities.

Актуальність дослідження українського визвольного руху посилюється у зв'язку із розгортанням серйозних суспільних дискусій та необхідністю об'єктивного, неупередженого вивчення складної проблематики діяльності ОУН. У цьому контексті особливої ваги набуває висвітлення кроків організованого визвольного руху на початку німецько-радянської війни, спрямованих на закладення підвалин для розбудови української державності.

Одним із маловідомих питань цього періоду є діяльність регіональних проводів ОУН(б), зокрема й Дрогобицького. Деякі аспекти окресленої проблеми досліджували А. Кентій [7], Ю. Киричук [8],

А. Русначенко [16], В. Сергійчук [17], а також П. Мірчук (маємо на увазі неопубліковану другу частину «Нарису історії ОУН») та ін. Однак, спеціального дослідження, присвяченого діяльності Дрогобицького обласного проводу ОУН(б), наразі не здійснено.

Мета статті – висвітлити різні аспекти діяльності Дрогобицького обласного проводу ОУН(б) в липні 1941 р., тобто у період від початку легальної діяльності до об'єднання Галичини із Генеральною Губернією (1 серпня 1941 р.), а, отже, встановлення німецької цивільної адміністрації, що поступово поклало край попереднім державницьким ініціативам бандерівців.

Формування Дрогобицького обласного проводу ОУН(б) відбулося на початку липня 1941 р., переважно на основі членів похідних груп. На той час після більш, ніж півторарічної активної діяльності НКВС на Дрогобиччині майже не залишилося значних місцевих осередків оунівського підпілля. Уже 30 червня 1941 р. після відступу більшовиків у Дрогобичі з'явилися похідні групи ОУН. Очевидці тих подій, зокрема В. Яців, вказують на те, що провідні діячі Дрогобицького осередку ОУН були членами похідних груп, називаючи їх «поворотцями з-за Сяну», «нашими поворотцями» [21, с. 93].

Обласний провід ОУН(б) легально діяв з 1 липня 1941 р. у Дрогобичі на вул. Стрийській, 2. Обласним провідником став Андрій Шукатка – «Шрам». До складу проводу входили референт пропаганди Василь Николяк – «Клен», референт з питань ідеології Володимир Кобільник, референт зв'язку Михайло Трач, референт для роботи з молоддю Роман Коцюба, референт для роботи з інтелігенцією Левко Грушак, районний провідник – Дмитро Білій – «Лис», секретар і референт жіночої мережі Ольга Німилович [12, с. 440; 1, с. 367]. Не раніше 7 липня 1941 р. розпочав свою працю в проводі Й Адольф Гладилович, який до 1939 р. очолював провід ОУН у Калуші. Тепер він відповідав за зв'язки із адміністрацією Дрогобича [1, с. 367]. На жаль, про інших членів проводу, які, за словами А. Гладиловича, разом з «Шрамом» походили зі Стрийщини, інформації немає. Слід зазуважити, що наприкінці липня 1941 р. обласний провід зазнав першої втрати – за невідомих обставин у потязі Дрогобич – Львів загинув М. Трач, везучи до Краєвого проводу гроші й пошту [2, с.109].

Діяльність Дрогобицького проводу ОУН(б) окресленого періоду визначалася двома вагомими чинниками: присутністю німецького вермахту (який із визволителя перетворювався на окупанта) та проголошенням чільними представниками революційної ОУН Акту відновлення Української держави, що відбулося 30 червня 1941 р. у Львові

й визначило подальшу стратегічну діяльність Організації в цілому та її низових ланок зокрема. Обласний провід у липні 1941 р. зосередився над реалізацією чотирьох основних завдань: 1) розбудова місцевої мережі ОУН; 2) створення органів місцевої влади або ж перепідрядкування собі вже існуючих управлінських структур; 3) забезпечення належного інформаційно-пропагандистського впливу на населення; 4) розв'язання першорядних господарських проблем.

Структура ОУН в Дрогобицькій області, включала, окрім обласного, три окружні, 15 районних проводів, а також станиці в селах. Протягом липня Дрогобицький обласний провід ОУН(б) провів адміністративний поділ колишньої Дрогобицької області УРСР, виокремивши три округи: Стрийську, Самбірську і Перемишльську. До Стрийської округи включили такі райони: Сколе, Дрогобич, Стрий, Миколаїв, Жидачів, Ходорів, щоправда, Дрогобицький район, «з оглядів технічних», підпорядкували безпосередньо обласному проводу. До Самбірської округи увійшли райони: Устрики-Долішні, Старий Самбір, Турка, Самбір, Рудки, Хирів. До Перемишльської – райони Бірча, Добромиль, Перемишль, Мостицька. Відповідно до цього поділу будувалася й мережа ОУН. «Організаційно ми придержуємося такої зміни, яку ми завели» [20, арк. 75; 17, с. 128], – зазначалося у звіті проводу від 30 липня 1941 р.

У цьому ж документі чітко окреслено кадрову проблему як одну з найбільш гострих. Попри те, що в «поодиноких [округах. – М. Г.] є окружні проводи, зорганізовані і вже доволі добре працюють», відчувалися «брак самостійних сил» та необхідність «доповнити людей потрібних рефератів» [20, арк. 75]. Особливо слабкою в кадровому плані була Перемишльська округа ОУН, куди обласному проводові доводилося надсилати «здібніших людей для зорганізування як організаційної сітки, так і всіх інших ділянок» [20, арк. 75].

Ще більш складною проблемою виявилося забезпечення обсади районних проводів. «Однаке є райони, де з браку людей, що їх арештували або постріляли більшовики, не можна зорганізувати повного районового проводу, бо люди які залишились, не мають вправи в роботі» [20, арк. 75-75зв]. На жаль, невідомо чи вдалося Дрогобицькому обласному проводу забезпечити організацію усіх 15 районних проводів ОУН(б).

Утворення станиць ОУН в Дрогобицькій області також відбувалося з певними труднощами. Як зазначає А. Русначенко, на початок вересня 1941 р. у західноукраїнському регіоні залишилися неохопленими оунівською мережею понад 1300 сіл, з них найбільше власне на

Дрогобиччині, а також Волині. Дослідник не вказав, скільки саме сіл не мали станиць, однак зазначив, що у Дрогобицькій області того часу діяло приблизно 400 станиць [16, с. 23]. Відомо, що у Дрогобицькій області УРСР нараховувалося приблизно 800 сіл (785 сільських і 12 селищних рад [4, арк. 64]), тож приблизно 50 % з них у вересні 1941 р. залишилися без станиць ОУН.

Важко з'ясувати й кількість оунівців Дрогобицької області улітку 1941 р. Історики стверджують, що на вересень 1941 р. їх нараховувалося приблизно 1000 осіб [16, с. 23]. Однак, на кінець липня того ж року лише в Стрийській округі налічувалося 736 членів ОУН [20, арк. 75 зв.]. Припускаємо, що дві округи – Самбірська і Перемишльська – налічували принаймні не менше оунівців, ніж одна Стрийська, а тому чисельність ОУН(б) Дрогобицької області, на нашу думку, сягала не менш 1,5 тис. осіб.

Поруч з відновленням та створенням власної мережі, ОУН(б) активно формувала *органи влади на місцях*. Їх найменування не було чітко визначеним. Зазвичай у документах та пресових матеріалах зустрічаються терміни «управа» (обласна, районна, міська), «тимчасовий комітет», «національна рада». Відомо, що в обласних центрах (Тернопіль, Львів, Луцьк, Рівне) утворювалися обласні управи, що складалися як із членів ОУН, так і просто фахівців [16, с. 21]. Чітких документальних даних про утворення обласної управи в Дрогобичі не виявлено. Щоправда, у звіті обласного проводу від 30 липня 1941 р. згадується «Адміністраційна Управа» [20, арк. 75]. Вважаємо, що йдеться про створений в Дрогобичі на початку липня Український тимчасовий комітет, відомий ще й під назвою «Українська національна рада» (голова – д-р В. Пацлавський). Цей орган, ймовірно, постав після того, як 3 липня 1941 р. в залі Народного Дому м. Дрогобичі референт пропаганди В. Николяк – «Клен» повідомив чільних громадських діячів міста про Акт 30 червня 1941 р. її створення українських владних інституцій [21, с. 93-94]. Вже 4 липня В. Пацлавський, як голова Української національної ради, виступив на похороні жертв більшовицького терору [15, с. 2]. Наступного дня німецька комендантура, мабуть, не без впливу ОУН поклали на очолюваний В. Пацлавським «Український комітет» «упорядкування усіх господарських питань» [14, с. 1].

Подібним чином оунівці діяли і в районах. Зокрема, у Дрогобичі було утворено повітову управу на чолі з Григорійчуком [9, с. 42]. У Самборі вже 30 червня 1941 р. з ініціативи ОУН сформовано Тимчасовий комітет у складі: о. Ю. Плешкевич (голова), І. Филипчак,

М. Яремко та ін. Як і в Дрогобичі, польова комендатура вермахту уповноважила комітет перебрати владу, й того ж дня він «обсадив всі найважливіші урядові становища в місті й повіті» [10, с. 2]. Незабаром Самбірський комітет було перейменовано в Українську національну раду, котра щодня формувала органи влади в селах, призначала війтів, надаючи їм «повноту влади» і доручаючи «зорганізувати на місцях Народну міліцію, укомплектувати адміністративний апарат та приступити до виконання обов’язків» [10, с. 2].

Однією з першорядних владних структур, що створювалася ОУН, була Українська народна міліція. Швидко сформовані загони міліції давали ОУН можливість не лише забезпечувати належний порядок у населених пунктах, а й впливати на потенційних опонентів (ОУН(м), польське підпілля) та демонструвати представникам німецького вермахту свою спроможність тримати ситуацію під контролем. Зауважимо, що створення осередків народної міліції відбувалося подекуди навіть швидше, ніж формування виконавчих управлінських структур. Так, у Самборі утворення міліції на чолі з Іваном Полуликом розпочалося вже 29 червня – того ж дня, коли місто зайняли німці [10, с. 2]. У Дрогобичі протягом 1 – 3 липня 1941 р. сформовано відділ міліції на чолі з поручником Зуляком [6, с. 3]. Зазвичай, німецьке військове начальство за домовленістю з ОУН визнавало існування міліції, надаючи їй статусу допоміжної поліції при комендатурі. Так, 5 липня 1941 р. в газеті «Вільне слово» опубліковано звернення коменданта Дрогобича майора Баєра, в якому, зокрема, зазначалося: «Українська Допоміжна Поліція є допоміжним органом Команди міста в службі безпеки. Йї треба безумовно підкорятися» [14, с. 1]. Попри це міліція залишалася у цілковитому підпорядкуванні ОУН [20, арк. 75], яка планувала провести її реформування – замість груп у селах у кожному районі створити декілька станиць міліції. Зокрема, у Стрийському районі мали діяти 8 станиць [13, с. 2].

ОУН не завжди вдавалося оперативно формувати нові органи влади, подекуди відстаючи від ініціатив німецької влади. За таких умов оунівці намагалися перепідпорядкувати собі існуючі владні органи та відповідних посадовців, зокрема призначуваних польовими комендатурами бургомістрів. Для прикладу, в Дрогобичі 7 липня 1941 р. комендант призначив тимчасовим посадником міста адвоката О. Костешемського. Обласний провід ОУН(б) через В. Николяка зажадав від бургомістра виконання оунівських розпоряджень й пред’явив останньому «лист з печаткою Обласного проводу – призначення на пост посадника, голови Міської Управи» [1, с. 367].

Зважаючи на брак кадрів, обласний провід ОУН(б) значні сподівання покладав на ініціативу національно свідомої громадськості, залишаючи за собою координаційно-інструктивні функції. У місцевій пресі було надруковано оголошення обласного проводу такого змісту: «У всіх справах організаційних прошу звертатися до канцелярії ОУН, що міститься в домі при вул. Стрийська 2, в Дрогобичі» [5, с. 4], що, на нашу думку, свідчить про намагання переорієнтувати громадянство на місцеве представництво ОУН для розв'язання управлінських та інших проблем. Такий підхід виявився доволі плідним, що констатувалося у звіті від 30 липня 1941 р. «Подекуди, де ми не вспіли... опанувати деякого терену, – йшлося в документі, – там місцеві люди роблять на власну руку і зголосувалися до нас за вказівками» [20, арк. 75зв].

Таким чином, у формуванні владних органів Дрогобицький обласний провід ОУН(б) в липні 1941 р., не перебираючи на себе функцій вищого органу виконавчої влади в області, виконував роль координаційно-організаційного центру. До слова, розбудова управлінської мережі здійснювалася в рамках вище згаданих адміністративно-територіальних змін, до яких провід зобов'язав своїми «зарядженнями» адміністраційну управу, керівництво округ, районів, міст Дрогобицької області [20, арк. 75].

Взаємини Дрогобицького обласного проводу ОУН(б) із німецькою владою складалися непросто. З військовою комендатурою вдавалося знайти спільну мову, адже вермахт був зацікавлений у збереженні спокою та порядку в своєму найближчому тилу, однак не вельми прагнув на цю справу витрачати свої ресурси. Тож, ініціативи ОУН щодо формування міліції та органів влади, здатних підтримувати лад, були для німецьких військових зручним виходом із ситуації. Не так усе складалося з гестапо, осередок якого в Дрогобичі виник уже 7 липня 1941 р., коли з м. Радом прибула айнзацкоманда у складі 13 есесівців [22, с. 416]. Незабаром після цього, за наказом обласного провідника члени проводу А. Гладилович і В. Кобільник відвідали відділок гестапо, де їх зустрів «молодий комендант» [1, с. 368] (припускаємо, В. Кучман – шеф гестапо Дрогобицької округи у липні 1941 – березні 1942 рр.). Оунівці намагалися з'ясувати ставлення нацистської таємної поліції до дій обласного проводу. Есесівець, зрештою, різко заявив оунівцям: «Бандера – ворог!», додавши при цьому, що гестапо не підтримує позиції військової комендатури стосовно створення української міліції, а тому формуватимемо власну українську допоміжну поліцію [1, с. 368].

Завдання пропагандистської роботи обласного проводу ОУН(б) полягало, передовсім, у поширенні серед населення переконання про

початок будівництва Української держави. У Дрогобичі та Самборі під час різних заходів вже 3 липня 1941 р. представники ОУН по-відомляли громадськість про Акт відновлення державності. Шостого липня на площі біля церкви св. Юра у Дрогобичі зібрано багатотисячний мітинг, учасники якого, вислухавши промову В. Николяка про створення українського уряду на чолі з Я. Стецьком, присягнули на вірність Українській Державі [6, с. 3]. Подібну акцію проведено й у Самборі [18, с. 1-2].

Оунівці також взяли під контроль місцеву пресу. В тому ж таки Дрогобичі тричі на тиждень виходила газета «Вільне слово», у Стрию – «Стрийські вісті», за якими наглядала референтура обласного проводу [19, арк. 1]. Уже 5 липня у «Вільному слові» надруковано «Маніфест ОУН», в якому повідомлялося, що українські націоналісти перебирають владу в свої руки [11, с. 2]. Крім того, оунівці взялися за відновлення читалень «Просвіти». Зокрема, реферат освіти і культури підконтрольної ОУН Стрийської районної управи 11 липня 1941 р. наказав сільським властям скликати загальні збори та обрати на них «Революційний Провід Читальні», кімнати читальні прикрасити українським гербом та «портретами націоналістів-революціонерів», організувати різні гуртки й «розпочати роботу в дусі українського націоналізму» тощо [3, с. 3].

Щоправда, Дрогобицький обласний провід ОУН(б) на ниві пропагандистської роботи зіткнувся з конкурентами – членами ОУН(м). У звіті від 30 липня 1941 р. з цього приводу зазначалося, що мельниківці («барановщики») діють в Перемишлі, Турці й частково Бориславі, однак, через нестачу кадрів «їх робота є страшно бліда і тому не мають поля до попиту» [20, арк. 75 зв]. Усвідомлюючи абсолютну перевагу бандерівців в організаційній праці на теренах Дрогобиччини, діячі ОУН(м) спробували знайти з першими спільну мову. У липні 1941 р. до Дрогобицького обласного проводу ОУН(б) навідається обласний провідників мельниківської організації інженер Темник й запропонував співпрацю. Як згадує А. Гладилович, співпраці між двома організаціями не було, але й не було на терені Дрогобиччини між їхніми членами і прихильниками ворожнечі та конфліктів, котрі подекуди траплялися [1, с. 369].

Не менш вагомим завданням обласного проводу ОУН(б) стало *розв'язання першочергових проблем господарського життя краю*. Звісно ж, цим безпосередньо займалися створені ним органи виконавчої влади. Зауважимо, що чіткого плану дій в економічній сфері провід спочатку не мав. Саме тому, 3 липня 1941 р. під час наради з гро-

мадськістю Дрогобича В. Николяк наголосив, що в господарському житті усе залишається без змін до подальших розпоряджень проводу [21, с. 93-94]. Згодом, очевидно, були розроблені загальні кроки стосовно господарсько-побутових аспектів життя населення. Вони відомі зі звернення Стрийського районного проводу від 18 липня 1941 р., де, зокрема, наказувалося: 1) припинити розтрату державного майна, пограбоване держмайно вилучати, інвентаризувати та передавати до районного проводу; 2) радгоспи й колгоспи повинні діяти й надалі, а осіб, що самовільно полишили у них працю, передавати районному проводу для покарання за саботаж; 3) ліси до подальшого розпорядження залишаються державною власністю, обов'язком «сільських проводів» є берегти лісові об'єкти, не допускати розграбування паливного та будівельного матеріалу; 4) налагодити роботу Маслосоюзу, Повітового союзу кооператив, першому передавати молоко, а другому – збіжжя, картоплю і яйця; 5) підвищення цін і закупівлю споживчих товарів про запас суверо карати; 6) розрахунковим засобом залишається й надалі карбованець, але крім нього треба приймати німецькі марки і феніги за курсом 1 рейхсмарка – 100 фенігів – 10 крб; 7) навколоїні села повинні забезпечувати міський ринок сільськогосподарськими продуктами, «пам'ятаючи, що місто у будівництві укр. держави відіграє вирішальну роль» та ін. [13, с. 2]. По-суті, деякі постанови оунівців дублювали розпорядження німецької окупаційної влади, наприклад, щодо грошового обігу.

Отже, Дрогобицький обласний провід ОУН(б) охопив увагою всі найважливіші сторони життя регіону. Недаремно у звіті від 30 липня 1941 р. зазначалося: «Загалом в області є наші впливи і життя йде під нашими вказівками» [20, арк. 75зв]. Розмах діяльності бандерівців, спрямованої на організацію української влади, дав підстави прибуло му 7 липня до Дрогобича гестапівцю Ф. Ландау занотувати в своєму щоденнику таке: українці «...почувалися тут повними цілковитими самодержцями» [22, с. 178]. Однак, такий стан речей тривав недовго. Уже від середини липня 1941 р. ОУН почала втрачати свої позиції в управлінні. Замість оунівської міліції, гестапо вже 16 липня розпочало вишкіл підконтрольної собі української допоміжної поліції (150 осіб) [22, с. 183]. Націоналісти намагалися не втрачати здобутків, хоча після арешту С. Бандери і Я. Стецька та приєднання Галичини до Генеральної губернії надії на утворення української держави ставали ілюзорними. Незабаром німці перейшли до репресій: 15 вересня 1941 р. заарештували весь Дрогобицький обласний провід ОУН(б), крім Д. Білого, якому вдалося втекти, та В. Кобільника і А. Гладило-

вича, котрих не було в місті [9, с. 43]. Біля 50 дрогобицьких оунівців було відіслано до концтабору Монте Люпіх поблизу Кракова.

Підсумовуючи, зазначимо, що одним з перспективних напрямків подальших досліджень є з'ясування повного складу Дрогобицького обласного проводу у липні-вересні 1941 р., відновлення, склад і зміст його діяльності після вересневого розгрому тощо.

Джерела та література:

1. Гладилович А. «Кличе Україна, наша Батьківщина» / А. Гладилович // Дрогобиччина – земля Іван Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Дрогобич: «Відродження», 1997. – Т. 4. – С. 362 – 371.
2. Білій Д. В Дрогобичі під німецькою окупацією / Д. В. Білій // Дрогобиччина – земля Іван Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986. – Т. 3. – С. 109 – 110.
3. Данилишин, Кульчицький. До читалень Стрийського району // Стрийські вісті. – 1941. – № 1. – 18 липня. – С. 3.
4. Державний архів Львівської області. – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 15.
5. Дрогобицький Обласний Провід ОУН. Повідомлення Організації Українських Націоналістів // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 3. – 12 липня. – С.4.
6. К. І. Всенародне свято / К. І. // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 2. – 9 липня – С. 3.
7. Кентій А. Нариси з історії Організації українських націоналістів (1929 – 1941 рр.) / А. Кентій. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – 200 с.
8. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40-50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Ю. Киричук. – Львів: Добра справа, 2003. – 464 с.
9. Кульчицький Ю. Дрогобиччина й українська карта у світовій політиці (1918 – 1959 рр.) / Ю. Кульчицький. – Дрогобич: Коло, 2007. – 120 с.
10. Лішнянський І. Як наладнано суспільне життя в м. Самборі і окрузі / І. Лішнянський // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 1. – 3 серпня. – С. 2.
11. Маніфест ОУН // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 1. – 5 липня. – С. 2.
12. Мороз О. Кожне ім’я – невмируще / О. Мороз // Дрогобиччина – земля Іван Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 4. – Дрогобич: «Відродження», 1997. – С. 443 – 441.
13. Нарожняк В. Заклик до сільських Рев. Проводів і громадян Стрийського повіту / В. Нарожняк // Стрийські вісті. – 1941. – № 1. – 18 липня. – С. 2.

14. Оголошення Команди Міста // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 1. – 5 липня. – С. 1.
15. Промова голови Національної Ради Д-ра. В. Пацлавського, виголошена на похороні жертв більшовицького терору 4 липня 1941 року // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 1. – 5 липня. – С. 2.
16. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-50-х роках / А. М. Русначенко. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. – 519 с.
17. Сергійчук В. Український здиг: Прикарпаття. 1939 – 1955 / В. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 840 с.
18. Филипчак І. Слава Богу, що скінчилося «веселе і щасливе» більшовицьке життя / І. Филипчак // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 1. – 3 серпня. – С. 1-2.
19. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України). – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 13.
20. ЦДАВОВУ України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 15.
21. Яців В. Дрогобич – місто нафтового басейну у воєнних роках 1939 – 44 / В. Яців // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986. – Т. 3. – С. 87 – 98.
22. Budzyński W. Miasto Schulza / W. Budzyński. – Warszawa, 2005. – 453 s.